

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN NECROPOLA MEDIEVALĂ DE LA LOZOVA. CAMPANIA DIN ANUL 2014

Dr. Ion URSU

Dr. Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

Dr. Vlad VORNIC

Centrul de Arheologie, Institutul Patrimoniului Cultural

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN MEDIEVAL NECROPOLIS FROM LOZOVA – ON THE BORDER WITH VORNICENI. CAMPAIGN 2014

Summary. The authors present information about archaeological research from 2014 year, made in an archaeological site with many cultural and chronological horizons from Lozova-On the Border with Vorniceni. The graves, identified belong to a local community; all deceased (adults and children) were buried according to the traditional Christian ritual: backwards, head stretched westward and legs outstretched, arms bent at the elbows, hands resting on the abdomen, chest or shoulders. Funerary inventory is poor, in some graves are only two or three pieces of clothing or jewelry being discovered: spheroidal buttons, head rings, a silver earring, glass pulp beads, pieces indicating that the cemetery was used in the period of XIV-XV century. This archaeological ensemble consisting of a settlement and a cemetery is located on the border between the current villages Vorniceni and Lozova in an area, where during the reign of Alexander the Good (Alexandru cel Bun), Săcăreni village is assumed to exist.

Keywords: Lozova, archaeological site, necropolis, Middle Age.

Rezumat. Autorii prezintă datele esențiale privind cercetările din anul 2014, efectuate în situl arheologic cu mai multe orizonturi cultural-cronologice de la Lozova-La hotar cu Vorniceni. Mormintele identificate până în prezent aparțin unei comunități locale. Toți decedații (maturi și copii) au fost înhumați potrivit ritualului tradițional creștin: pe spate, cu capul spre vest și picioarele întinse, iar brațele îndoite din coate, cu mâinile așezate pe abdomen, piept sau pe umeri. Inventarul funerar este în general sărac, în câteva morminte descoperindu-se câte două-trei piese vestimentare sau de podoabă: nasturi sferoidali, verigi de tâmplă, un cerceț de argint, mărgelile din pastă sticloasă, piese care indică perioada de utilizare a cimitirului în sec. XIV-XV. Acest complex arheologic, alcătuit din așezare și cimitir, este amplasat la hotarul dintre comunele actuale Lozova și Vorniceni, într-o zonă unde în timpul domniei lui Alexandru cel Bun a existat, presupunem, satul Săcăreni.

Cuvinte-cheie: Lozova, sit arheologic, necropolă, Evul Mediu.

Preocupările legate de stabilirea unui cadru conceptual al arheologiei funerare ca direcție de cercetare bine definită în știința arheologică sunt tot mai frecvente în ultima vreme și cu rezultate care se caracterizează prin noutate și o anume consistență. În acest sens, lucrările unor cercetători occidentali și români ne oferă o perspectivă clară asupra evoluției tendințelor istoriografice referitoare la arheologia funerară din ultimele decenii [1]. Atare preocupări de teoretizare în domeniul arheologiei au fost posibile datorită includerii în circuitul științific a rezultatelor cercetărilor arheologice efectuate în cuprinsul a numeroase necropole, asigurând astfel un important suport informațional pentru definirea conceptelor legate de unele aspecte ale vieții spirituale, mai ales în ceea ce privește riturile și ritualurile de înmormântare și, prin urmare, pentru o mai bună înțelegere a credințelor religioase ale comunităților umane în legătură

cu viața de după moarte. În acest context, remarcăm faptul acumulării unei valoroase „baze de date” pentru arheologia funerară din aria est-carpatică drept urmare a săpăturilor arheologice sistematice sau de salvare, efectuate pe suprafața unor cimitire rurale și a celor din interiorul sau din jurul lăcașelor bisericesti și mănăstirești din spațiile urbane de pe ambele maluri ale Prutului.

După o perioadă destul de scurtă, dar intensă, de cercetări arheologice [2], situl medieval Lozova-La hotar cu Vorniceni continuă să furnizeze importante vestigii menite să contribuie la decriptarea realităților istorice legate de evoluția așezărilor rurale din spațiul de la est de Carpați, dar mai ales la reconstituirea vieții spirituale a locuitorilor din stânga Prutului în perioada constituirii și consolidării Țării Moldovei. Astfel, cimitirul așezării rurale aparținând unei comunități creștine, în perimetrul căruia în vara

Figura 1. Lozova 2014. Vedere dinspre est asupra necropolei medievale după curățarea mormintelor

anului 2014 au fost continuate săpăturile arheologice, este amplasat în imediata apropiere a hotarului dintre satele actuale Lozova și Vorniceni din valea Bucovățului.

Încă de la începutul cercetărilor, demarate în anul 2010, ne-am propus stabilirea cronologiei și a limitelor necropolei, dar și relația dintre așezarea medievală rurală de la Lozova și cea de la Sadova, în preajma căreia a fost descoperit un cimitir similar; cele două sate, împreună cu alte opt moșii de pe valea Bucovățului au fost dăruite în primăvara anului 1420 de către voievodul Alexandru cel Bun boierului Oană pentru „dreaptă și credincioasă slujbă” [3].

Pe parcursul campaniei din 2014 au fost dezvelite sistematic 25 de complexe funerare, rezultând astfel o suprafață excavată de peste 150 m.p. Din punct de vedere metodologic, s-a optat pentru cercetarea și

înregistrarea datelor arheologice prin fotografiere, desen tehnic și descrierea amănunțită a tuturor materialelor descoperite.

Cele 25 de morminte înregistrate în cimitirul medieval de pe malul drept al Bucovățului în campania din 2014 (până în prezent fiind descoperite 79 de înhumări) aparțin unei comunități locale creștine. Ritul practicat de către populația din această așezare era înhumarea defuncțiilor, rit comun întregului spațiu creștin, înrădăcinat prin practică și tradiție, fără a fi însă o problemă de dogmă, ci doar de drept simplu bisericesc [4]. Astfel, toți decedații (maturi și copii) erau înhumați potrivit ritualului tradițional creștin: cu capul spre apus și privirea spre răsărit, în poziție pe spate, cu picioarele întinse și brațele îndoite din coate, cu mâinile așezate pe piept, abdomen sau pe umeri. Adâncimea mormintelor este destul de redu-

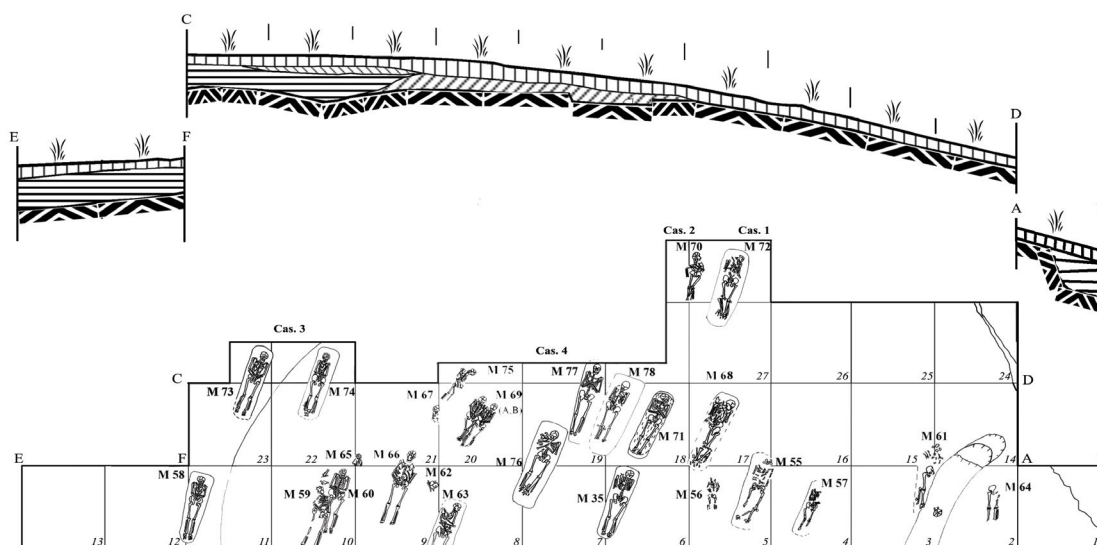

Figura 2. Lozova 2014. Planul și profilul secțiunii

să, variind între 0,20 și 0,80 m de la nivelul actual al solului. Gropile mortuare erau de formă trapezoidală, cu pereții verticali și colțurile deseori rotunjite, fiind săpate după dimensiunile decedatului. Urme de lemn provenind de la sicrie nu au fost reperate deocamdată. În schimb, în mai multe complexe funerare s-au semnalat cărbuni de lemn, practică atestată și în alte cimitire medievale, cum ar fi, de exemplu, cele de la Vornicenii Mari [5] și Hudum [6]. Inventarul funerar este, în general, sărac, în câteva morminte descoperindu-se câte una-două piese vestimentare sau de podoabă, lucrate din fier, bronz și argint: nasturi globulari, o verigă din fir de bronz, o verigă de tâmplă, cercei din argint lucrați în tehnica filigranului, mărgelile globulare din sticlă și pastă ceramică cu email, o aplică din bronz sau argint, în formă de rozetă cu 6 petale, piese care indică, în lipsa monedelor, perioada de utilizare a cimitirului de la mijlocul secolului al XIV-lea până în secolul al XV-lea.

În ceea ce privește analogiile apropiate, am arătat și cu altă ocazie descoperirea unui cimitir similar în împrejurimile comunei actuale Sadova (situată la circa 7 km N de Lozova). Această necropolă, cercetată prin câteva sondaje în anul 1990 de către regretatul arheolog Anatol Gorodenco împreună cu Vasile Gukin, este datată de către autorii săpăturilor în perioada sfârșitului de secol al XIV-lea – mijlocul secolului al XV-lea și pusă în legătură cu *Seliștea lui Tihomir*, menționată în aceeași danie din 25 aprilie 1420 a lui Alexandru cel Bun către vornicul Oană. Potrivit autorilor, au fost dezvelite 31 de morminte creștine, în care defuncții erau culcați pe spate, orientați cu capul spre vest, cu picioarele întinse și brațele așezate în majoritatea cazurilor pe piept. Din totalul mormintelor cercetate, 10 aparțin copiilor, fapt ce presupune un procent mare al morții infantile. Inventarul este sărac: cinci nasturi globulari și două butoane (cu funcție de nasturi), care au o utilizare destul de lungă, în perioada secolelor XIV-XVI [7].

În ambele cazuri, cercetările întreprinse atât în perimetrul cimitirului medieval de la Sadova-*Seliștea lui Tihomir*, cât și în cel de la Lozova-*La hotar cu Vornicenii* au oferit deocamdată destul de puține elemente edificatoare pentru stabilirea cronologiei acestor necropole. Prezența unor monede în umplutura gropilor mortuare ar fi facilitat într-o anumită măsură stabilirea perioadei în care au funcționat acestea, chiar dacă suntem conștienți de faptul că nu în toate cazurile descoperirile monetare din situri pot constitui jaloane sigure pentru cronologia absolută a acestora. Corespondențe destul de apropiate pentru o serie de piese de inventar, descoperite în situl de la Lozova-*La hotar cu Vornicenii*, se găsesc

Figura 3. Lozova 2014. Cercetarea necropolei, moment de lucru

însă în necropola medievală de la Trifești, situată pe malul drept al Prutului Mijlociu și datată în secolele XIII-XIV [8].

Pe linie demografică, cercetările antropologice au remarcat „un caracter inedit al acestui complex medieval”, întrucât în timpul campaniei de săpături efectuate în anul 2014 au fost descoperite două cazuri (mormintele 73 și 77), în care craniile prezintă urme de trepanație, ambele schelete aparținând unor indivizi de sex masculin, cu vârstele la deces trecute de 50 de ani. Potrivit cercetătorilor antropologi, „craniul scheletului deshumat din mormântul 73 prezintă două trepanații localizate pe osul frontal, în apropierea suturii coronare, deschiderile fiind mai mult sau mai puțin circulare, dispuse aproape simetric față de linia de simetrie bilaterală”, subliniind faptul că

Figura 4. Lozova 2014. Piese de inventar descoperite în necropola medievală

trepanații de acest fel (efectuate post mortem) nu au mai fost semnalate pe teritoriul Republicii Moldova [9]. Precizăm însă că schelete cu craniile prezentând urme clare de trepanație au fost atestate și în necropolele medievale de la Hansca, *Limbari* și *Căprăria*, cercetate prin săpături de arheologul Ion Hâncu și încadrate cronologic în veacurile XII-XIV și, respectiv, X-XII [10]

În concluzie, așezarea și necropola de la Lozova - *La hotar cu Vornicenii* se înscriu în șirul siturilor arheologice deosebit de importante pentru arheologia satului medieval din stânga Prutului. Cercetările arheologice cu caracter sistematic în aria sitului respectiv, în măsură să furnizeze noi materiale și date relevante pentru reconstituirea istoriei locale, vor contribui la o mai bună înțelegere și cunoaștere a vieții spirituale, a dinamicii demografice și a organizării societății în perioada constituirii și consolidării statului medieval moldovenesc. De asemenea, cercetările pe linie antropologică vor introduce în circui-

BIBLIOGRAFIE

1. Lauwers M. Le cimetière dans le Moyen Âge latin. Lieu sacré, saint et religieux. În: *Annales. Histoire, Sciences sociales*, 54, nr. 5, 1999; Lăzărescu Vl.-A. Arheologia funerară. Schiță de abordare teoretică. În: *Arheologia Medievală*, VII, Cluj-Napoca, 2008 (2009), p. 55-77; Motzoi-Chicideanu I. Câteva remarci asupra studiului descoperirilor mortuare. În: *In memoriam Radu Popa. Temeiuri ale civilizației românești în context european*, Marcu Istrate D., Istrate A., Gaiu C. (eds.), Cluj-Napoca, 2003; Parker Pearson M. *The Archaeology of Death and Burial*, Phoenix Mill, 2003; *Burial Archaeology, current research, methods and developments*, Roberts Ch. A., Lee Fr., Bintliff J. (eds.), BAR British Series 211, 1989; Sârbu V. Arheologia funerară și sacrificiile: o terminologie unitară (dicționar, lexic, arborescență). Brăila, 2003 ș.a.

2. Pentru rezultatele cercetărilor arheologice de pe suprafața așezării medievale de la Lozova anterioare anului 2014, vezi în următoarele studii și articole: Bacumenco-Pîrnău L., Vornic V., Ursu I. *Descoperiri arheologice în situl medieval de la Lozova*. În: *Akademos*, nr. 2(21) 2011, p. 120-122; Vornic V., Ursu I., Bacumenco-Pîrnău L., Pîrnău R., Ciobanu L. *Cercetările arheologice din situl medieval de la Lozova-La hotar cu Vornicenii. Rezultate preliminare*. În: *Revista arheologică*, VIII, nr. 1-2, 2012, Chișinău, p. 222-256; Simalcsik A. *Analiza antropologică a seriei scheletice descoperite în necropola medievală de la Lozova, secolele XIV-XV*. În: *Revista arheologică*, VIII, 1-2, 2012, p. 316-343; Simalcsik A., Simalcsik R. D., Groza V.-M. *Hipoplasia smalțului dentar în seria scheletică dehumată din necropola de la Lozova, secolele XIV-XV*. În:

Revista arheologică, IX, 2, 2013, p. 228-244; Simalcsik A., Comșa Al., Groza V.-M., Simalcsik R. D. *Trepanația - ritual magico-religios/simbolic sau procedeu terapeutic? Necropola medievală de la Lozova (r-nul Strășeni, Republica Moldova), secolele XIV-XV. Studiu de caz*. În: *Revista arheologică*, X, nr. 1-2, 2014, Chișinău, p. 247-264.

3. *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. I (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București: Editura Academiei Române, 1976, doc. nr. 47, p. 67-69.

4. Prelipcean V. *Incinerarea morților și teologia ortodoxă*. În: *Studii teologice*, seria II, XIV, nr. 7-8, 1962, p. 423-426.

5. Matei M. D., Emandi E. I. *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare (secolele XI-XVII)*, București 1982, p. 118-119.

6. Spinei V., Popovici-Baltă R. *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum Botoșani din anii 1970-1972*. În: *Din trecutul județului Botoșani I*, Botoșani, 1974, p. 128.

7. Gorodenco A., Gukin V. *Seliștea lui Tigomir*. În: *Pyretus*, anul I, nr. 1, Ungheni, 2001, p. 23-32.

8. Ioniță I. *Săpăturile de salvare de la Trifești*. În: *Materiale și Cercetări arheologice*, VIII, 1962, p. 738; Spinei V. *Săpăturile de la Trifești (jud. Iași)*. În: *Materiale și Cercetări arheologice*, a XVI-a Sesiune anuală de rapoarte, Vaslui, 1982, XVI, București, 1986, p. 237-242.

9. Simalcsik A. et alli. *Trepanația - ritual magico-religios/simbolic sau procedeu terapeutic...*, p. 259.

10. Хынку И.Г. *Лимбарь-средневековый могильник XII-XIV веков в Молдавии*. Кишинев, 1970; Хынку И.Г. *Кэпрэрия-пам'ятник культури Х-ХІІ вв*, Кишинев, 1973.